

Gyöngyösi István összes költeményei. IV. kötet. Közzéteszi *Badics Ferenc.* Budapest, M. T. Akadémia, 1987. N. 8-r. 432 l.

Badics Ferenc egyik utolsó élő képviselője tudományunk úttörő, építő nemzedékének. Legszebb erénye az a lelkiismeretesség és felelősségérzet, amellyel megoldotta minden vállalt feladatát. A közvetlen forrásokhoz igazodó, elfogulatlan tudós «ethosa» jellemzi emberi magatartását, egész munkásságát, kisebb dolgozatait, életrajzeit, kiadásait. Elejétől fogva az a meggyőződés vezeti, hogy — akár íróról, akár munkáról van szó — nem alkotunk magunknak megnyugtató képet az egészről mindaddig, amíg nem ismerjük minden részletét, nem derítettünk világosságot minden homályos vonatkozására. Rendületlenül hisz a tények bizonyító erejében, de ez a hite nem feledteti el vele a tények mögött élő teremtő szellemet. Sohasem lépte át azokat a határokat, amelyeken túl léghíjas tér, bizonytalanság várja a kutatót. Az ember érzi, tudja, hogy itt szilárd talajon jár, hogy nem érheti csaldódás vagy meglepetés, hogy nyugodtan rábízhatja magát Badics vezető kezére. Életének alighanem legmaradandóbb filológiai teljesítménye a most befejezett Gyöngyösi-kiadás.

E kiadás égetően időszerű, épen ma, amikor a «mágikus» műszavak burjánkorát éljük, és a barokk meg neobarokk özönvíz elnyeléssel fenyeget minden józan okosságot. Nem ártana, ha nemes pozitívizmusából minél több jutna a szellem felelősen útonjáróinak.

Badics évekig foglalkozott Gyöngyösi-szel: tisztázta a költő életének számos vonatkozását, rendet teremtett a kétes művek szerzősége körül. Olyan otthonos szövegeinek világában, mintha csak a kortársuk volna. A kiadás befejező, negyedik kötete Gyöngyösi-szel utolsó s egyúttal legterjedelmesebb művét, a *Charicliát*, tartalmazza. Kézirat híján az első (1700-i) kiadáson alapul és a szöveggondozás és szövegkritika legszigorúbb elveinek szemmel-tartásával készült. A későbbi kiadások közül csak Dugonicsét veszi figyelembe, ahol viszont szükségesnek mutatkozik, összeveti Gyöngyösi szövegét Czobor Mihály magyar verseivel és Stanislaus Warszewiczki (1556) latin Heliodoros-fordításával. Mindenütt meghagyja a Gyöngyösi-szel használt, helyenként hibás alakú vagy elírt neveket, következetlen helyesírásával együtt. Ahol kétértelműséget talál, ott a többi munka rokon helyeinek segítségével állapítja meg a végleges szöveget és értelmet.

Apparátusa a legszükségesebbre szorítkozik. Általában elfogadja a *Chariclia*-kutatás megállapításait, de szilárdabb alapot vet nekik, megigazítja, kiegészíti őket. E szerint Gyöngyösi főforrásául Czobor Mihálynak némethől (Zschorn) «magyar versekbe rendelt» feldolgozása szolgált. Úgy bánik a verses szöveggel, mint Czobor a Zschorn prózájával: egyfelől megrövidíti, másfelől mitológiai vonatkozásokkal és egyéb betoldásokkal bővíti, elhagyja anakronizmusainak egy részét, viszont másokat követ el helyettük. Mivel Czobor Heliodorosnak csak első öt könyvét ültette át magyarra, Gyöngyösi pedig nem ismerte Heliodorost, sem Zschornt: versének befejező részét ő maga költötte az ismert szöveg motívális elemeinek és helyzeteinek felhasználásával. Mindez nagyon valószínűnek, sőt meggyőzőnek látszik Badics óvatos és minden szempontot mérlegelő előadásában. De bizonyára ő maga sem tekinti végleges megoldásnak. Tudvalevő, hogy Gyöngyösi epikai leleménye

igen szűk határok között mozog, s ahol nem fordít, vagy nem merít egykorú ténytudásból, ott lírai áradozással pótolja a hiányzó epikumot, kifogyhatatlan nyelvi és allegorizáló képzeletére bizza magát. Bajosan hihető, hogy épen utolsó éveiben, alkotó erejének fogytán, amikor nyelvi-motivális képzelete is lankadóban már csak a készből táplálkozik, ennyire győzte volna epikai lélekzettel. A VIII. rész végére írt figyelmeztető jegyzetében ugyan ezt mondja: «ezen Historia ennek előtte csak eddig volt írásban véve, az mely hogy tovább-is tsonkán ne legyen, a következő részek most adattak béfejezésére», de aki ismeri a XVII. század íróinak szavahihetőségét, forrásokat elhomályosító vagy leplező eljárását, az nem lát benne okvetlenül perdöntő bizonyítékot. Ehhez járul még a következő: Heliodoros gazdag európai életének folyamán két ízben avatkozott bele ihlető vagy formáló erővel a modern irodalmak sorsába. Első ízben a XVI. század második felében, amikor magába olvasztotta az Amadis-rajongás lendületét és a kései humanizmus tárgyi érdeklődését. Népszerűsége ekkor főleg a kiadások és fordítások nagy számában nyilvánult meg. Második virágkora összeesik a XVII. század utolsó évtizedeivel, amikor a diadalmas racionalizmustól elfojtott vagy mérsékelt képzelet mohón kap az *Aithiopikán*, mesés helyzetein, meglepő exotikus kalandjain. A «nagy» spanyol, német, francia, németalföldi regény utolsó képviselőinek Heliodoros a legtermékenyebb munkatársa. Rengeteg novella, regény, opera, dráma, balett, eposz utánozza vagy majmolja. Gyöngyösi mindenesetől együtt lélekláz ezzel a korrall és divattal, ezért nem lehetetlen, sőt valószínű, hogy Czobor kéziratán kívül valamelyik verses Heliodoros-utánzat is megfordult a kezén. Ez egy csapásra megmagyarázná a Czobor szövegétől való eltéréseit. Ezekből a kapcsolatokból adódik különben a *Chariclia* történeti szerepe is: a *Keresztény Herkules* (1768), a *Kartigám* (1772) megjelenéseig egymaga pótolja a hiányzó «modern» és világi magyar regényt. Utolsó önálló kiadásával (1763) lezárul irodalmi ízlésünk archaikus korszaka. Mindez összefügg Gyöngyösi európai forrásvidékének megvilágításával és így természetesen kívül esik Badics feladatkörén. A leglényegesebb mindenesetre, hogy Badics megteremtette Gyöngyösi tanulmányozásának és értelmezésének végleges filológiai feltételeit és ezzel a legnagyobb hálaára kötelezte régi irodalmunk minden kutatóját.

TURÓCZI-TROSTLER JÓZSEF.

Dr. Félegyházy József: Pázmány bölcselete. Budapest, a Pázmány Péter tudományegyetem Barátainak Szövetsége, 1937. 8-r. 229 l.

Pázmány Péter latin művei közt reánk maradtak dialektikája, Aristoteles I–VIII. fizikai könyvéhez írt magyarázatai és ugyancsak Aristotelesnek az égről, a keletkezésről s elmulásról, továbbá a légköri változásokról írt könyveihez készített tractatusa. Félegyházy József e könyvek alapján összeállítja Pázmány bölcselétét, megrajzolja viszonyát mestereihez és megállapítja a bölcselleti munkák tudományos értékét. A munkájában elvégzett tudományos elemzésnek eddigi elmaradását nagy hiánynak érzi, mert «magyar